

RABELAIS NEVELÉSI PROGRAMMJA.*

Rabelais nevelési tervzetét Gargantua XIV — XXIII — XXIV. ff-ben és Pantagruel VIII. f.-ben találjuk. Előbbiek Gargantua nevelésének történetét tartalmazzák, utóbbi Gargantua levele fiához Pantagruelhez. Rendszerét, melyet Gargantua levelében csak vázlatosan mutatott be, bővebben kifejti Gargantua említett fejezeteiben.

A középkori nevelési rendszer szatirikus rajzával kezdi. Gargantuát kezdetben Holofernes szofista és Sobelin mester gondjaira bízták. Gargantua ezen nevelői mellett ellustul és a test gyönyöreinek él, miután mesterei értelmét nem művelik, csak emlékező tehetségét terhelik meg, a haladás legfőbb mértékeül azt tekintvén, hogy tanítványuk el tudja mondani leckéit visszafelé. Rabelais itt nem csak a nevelés terén követett eljárást bírálja meg élesen, hanem azon könyveket is felsorolja, melyeket ezen időben használtak. Ezek közt szerepelnek a Facetium, Theodoletos, Alanus in parabolis, Marmatretus stb.

Végre Gargantua apja belátja, hogy fia igen jól tanul ugyan és minden idejét tanulásra fordítja, de tanulásának semmi haszna sincs, sőt mi több, egészen elveszti józan eszét, ábrándozó lesz és végre a tanulást teljesen megutálja. Ekkor, barátai egyikének tanácsára, fiát Ponocratesre bízva (= aki a fáradozások felett győzedelmeskedik). Ponocrates mellett Theodoros orvos (Isten ajándéka) őrködik a fiú felett. Theodoros helyett az első kiadásban Séraphin Colobarsy nevét találjuk, mely nem egyéb, mint François Rabelays anagrammja. Ez utóbbi körülmény kiválóan bizonyítja azt, hogy a szerző teljes felelősséget vállal azért a nevelési tervzetért, melyet itt bemutat.

Lássuk most már ez utóbbit közelebbről.

Gargantua körülbelül reggeli 4 órakor kel fel és nem hallgat többé 26—30 misét, hanem mialatt testét a fürdés után dörzsölték, felolvastak előtte egy oldalt a szentírásból, azon elvet tartva szem előtt, hogy a rendelkezésre álló időt teljesen ki kell használni. A felolvasott részt tanítója kellően megmagyarázza neki. Mialatt reggeli sétájukat végzik, az ég állapotát vizsgálják és csillagászati megfigyeléseket tesznek. Az öltözködés alatt Gargantuának ismételnie kell az

* Forrásművek: Fr. Rabelais, edition L. Moland, Paris, Garnier frères. — E. Gebhart, Rabelais, la Renaissance et la Réforme, Hachette, 1877. — Petit de Julleville, Histoire de la Langue et de la Littérature française.

előző napi leckét; a tanult dolgokat gyakorlati példákra és az emberi életre alkalmazza. Az öltözködés után három órán át felolvasnak előtte. Ennek végeztével ismét a szabadba mennek, miközben az olvasott részeket tárgyalják. Majd mindenféle testedző játékban keresnek szórakozást. Midőn fáradtaknak érzik magukat, a játékot abbahagyják. Jól letörölvén izzadt testüket, fehéreneműt váltanak és miután kipihenték magukat, újból hozzálátnak a szellemi munkához, folytatva a felolvasott lecke tárgyalását.

Közben elérkezett az ebéd ideje. Az ebéd elején valamely szórakoztató történetet olvasnak fel előttük a régi időkből; poharazás alatt vagy folytatják a leckét, vagy pedig a felhordott ételek és italok sajátosságairól folyik az eszmecsere. Plinius, Athenæus, Dioscorides, Julius Pollux, Galenius, Porphyrius, Opianus, Polybius, Heliodorus, Aristoteles, Elianus és más írók oda vonatkozó helyei mind ismeretesek Gargantua előtt. Aztán a reggel olvasottakról folyik a beszélgetés.

Ebéd után a kártyajáték alkalmat ad apró számtani gyakorlatokra; az emésztés ideje alatt geometriai és asztronómiai játékokkal szórakoznak, majd zenélnek.

Ezután Gargantua ismét visszatér fő tanulmányához, melyet 3 óra hosszat űz. A délelőtti olvasmányt ismétli és a megkezdett könyvet folytatja, egyúttal a latin írályt is gyakorolva.

Ezt ismét tornagyakorlatok és lovagjátékok követik. Vadászni is jár. A lovaglás, vívás, úszás, futás, ugrás, birkózás, ökölvívás terén páratlan ügyességgel tűnik ki.

Ezen tornászati gyakorlatok után a mezőre mennek növényeket gyűjteni. Theophrastus, Dioscorides, Marinus, Plinius, Nicander, Macer és Galenius műveiben keresik a gyűjtött növények leírását.

Haza érkeve, az estebéd készítésének ideje alatt, az olvasott részeket ismétlik. A bőséges vacsora idején folytatják az ebéd alatti lecke olvasását; a vacsora későbbi folyamán kedélyesen csevegnek, majd zenével, énekkel, kártyával és kockajátékkal szórakoznak a lefekvés idejéig, vagy pedig felkeresik tudós és világlátott emberek társaságát. Aztán megvizsgálják a csillagos égboltot. Átismételve még egyszer a nap közben olvasottakat és tanultakat, nyugvóra térnek.

Rossz időjárás esetén a program némi változásokat szenved. A gimnasztikai gyakorlatok a szabadban elmaradnak, helyökbe favágás, fűrészelés és cséplés lépnek. Aztán a festészet és szobrászat remekeit tanulmányozzák. Majd valamely szórakoztató játék következik. Ily napokon meglátogatják a kőfaragók, ékszerészek rézművesek, alchimisták és pénzverők, takácsok, könyvnyomdászok, festők stb. műhelyeit és tanulmányozzák a bennök folyó munkát. Ellátogatnak a nyilvános előadásokra, törvénytudományi tárgyalásokra, templomokba. Meg-

fordulnak a vívótermekben és vívnak a mesterekkel. Növénygyűjtés helyett felkeresik a fűszeres, droguista, gyümölcsáros boltokat és a gyógyszertárakat és gondosan megvizsgálják az ott található fűszereket, termékeket, gyümölcsöket és orvosszereket. Megfordulnak a hajósok, révészek és vásári kikiáltók körében, megfigyelve beszédeiket és szokásaikat.

Levelében Pantagruelhez Gargantua megható módon ad kifejezést a fölötti bánatának: hogy ifjúkorában nem izlelhette azon «szabad és tiszteletreméltó tudományt, amely fia lelkét fogja ékesíteni». Az ujkor hajnala azonban gyönyörködteti agg korát. Ő maga csak későn, Cato korában fogott a görög nyelv tanulásához és élvezettel olvassa Plátót, Plutarchos erkölcsi értekezéseit, Pausaniast. A «De Senectute»-t jóhiszeműen a szentírás mellé állítja, háromszor említi levelében Plato «szent» nevét. Ez a név forduló pontot jelent nemcsak a nevelés, hanem az emberi szellem haladása terén is. Ezen idő óta a szerkesztés művészete, a forma-tökély, a rythmus és szerkezet bájos volta fontos követelményekké válnak. Pantagruel előbb a görögöt fogja tanulni, aztán a latint, a zsidót, a kaldeait, az arabot. De gyakorolnia kell magát egyúttal a görög és latin irányban, Plátót és Cicerót véve mintaképül. A történelem, a magánjog, a római jog hozzájárul a moral bölcsészethez, az anatomia az orvostudományokhoz. A tudományok módszere sokkal szabatosabb. Nem elég többé az egyes tünemények megfigyelése, hanem az azok alapját tevő okok és törvények kutatása is szükséges. A szentírást is módszeres tanulmány tárgyává teszi és pedig első sorban az új testamentum görög, majd az ó héber szövegét. Ezen új irány képviselője Epistemon, míg előde Panocrates a középkori elmaradottságon győzedelmeskedett. Gargantua nevelése inkább tudományos, Pantagruelé tudományos és irodalmi.

Rabelais eszménye hasonlít a nagy olasz mesterekéhez. Az ifjúság oktatói elé egy ép oly egyszerű, mint termékeny elvet állít: «Térjetelek vissza az ó-korhoz, de maradjatok hívek a természethez» (Gebhart). Tanulmányozzatok az ó-kori írókat, de nem azért, hogy azokat szolgailag utánozzátok, hanem inkább azért, hogy műveik szellemébe behatoljatok, hogy megtanuljatok úgy érezni és gondolkodni, mint ahogy ők éreztek és gondolkodtak, hogy ítéleteketek fejlesszétek, hogy az ifjú szellemét és testét összhangzatosan műveljétek. Mert csak az éptestű ember küzdhet sikeresen az élet harcában. Nem elég tehát formaérzékünk fejlesztése a klasszikus írók művei alapján, ismeretkörünk minél nagyobb bővítésére törekedjünk, hogy a természet bármely váratlan tüneményével és a történelem rendkívüli eseményeivel szemben, ne álljunk tanácstalanul, a hamis sophismák meg ne tévesszenek bennünket. Rabelais programja keretét a középkortól

veszi kölcsön: «Bármennyire sovány és elégtelen volt is a középkori egyház tanítása, céljaiban mindig encyclopædikus volt. Felölelte vagy legalább fel akarta ölelni a humanisták grammatikáját, a scholasztikusok logikáját, a romaiak retorikáját, a görögök muzsikáját, Newton matematikáját és H. Spencer tudományosságát». (Browning) Ezzel szemben a humanisztikus nevelés sajátosságos szűk keretben mozgott. «A scholasztikus szórészálhasogatás megutálása, a Platon és Cicero műveiben való ujonnan feléledt gyönyörködés az ókori írók nyelvének és stylusának fáradságos utánzására csábította az embereket». (Idem.) Rabelais középhelyet foglal el a scholasztikusok és Erasmus közt. Kibővíti a humanista nevelés keretét a scholasztikusok tanította reális tárgyakkal. Az ő nevelése encyclopædikus és humanista egyidőben.

Valamint a régiek nem választották el a gimnasztikát a muzsikától, úgy ő is a testi nevelésre nagy gondot fordít a szellemi mellett. Végre azt ajánlja az ifjoknak, hogy Pantagruel példájára keressék fel az idegen országokat, ismerjék meg a különböző népek szokásait, erkölceit, egyszóval saját tapasztalataikkal egészítsék ki ismereteiket a világra, az emberekre és a társadalomra vonatkozólag.

A tanítás módszere a legegyszerűbb és legtermészetesebb. Semmiféle dogmatikus előkészület nem szükséges hozzá. A tanítás módszere az élet természetes rendjét követi; felhasználja a nap változatos eseményeit, alkalmazkodik az évszakhoz, az időjáráshoz. Gargantua abban a szerencsés helyzetben van, hogy királyfiának született és egy kitűnő mester egyetlen tanítványa. Minden kényszer nélkül, a legnagyobb készséggel aláveti magát mindenben Ponocrates utasításainak. A tanítás socratesi modorban folyik. Szabad beszélgetés, hosszú séták, melyek alkalmat adnak mindennemű hasznos megfigyelésre, és elmékedések a látottak felett, gyakori érintkezés a tudósokkal, nyújtják Gargantuának a lelki táplálékot és buzdítják arra, hogy mind előbbre törjön.

Rabelais nagyon helyesen fogta fel azt az elvet, melyet Comenius így fejez ki: «Nem a dolgok árnyékait, hanem magukat a dolgokat kell az ifjúságnak bemutatni». Az érzékek, a megfigyelés gyakorlását követeli. Ilyen módon kerülni akarja azt, hogy hamis külszin alapján ítéljük meg a dolgokat. Lehetőleg mindent szemléletesleg ad elő. Így a csillagászat elemeit úgy sajátítja el a gyermek, hogy az ég változásait minden napszakban megfigyeli. Könyvekre csak később kerül a sor. Az ebédek alatt, mint láttuk, a tanító tanítványát az ételek sajátosságaira oktatja. Csak ezen sajátosságok ismerete után következett az elmélet: Mielőtt valaki csillagász akar lenni, előbb el kell sajátítania azon ismereteket, melyekkel a pásztorok bírnak az égi testek járásáról és helyzetéről. Mielőtt a növénytan tanulásához fognánk,

előbb a kertész ismereteivel kell bírunk, nehogy megessék rajtunk az, hogy miután egy növényről hosszan értekeztünk, nem ismerjük fel azt, ha a kezünkbe adják. A gyengébb felfogásuak így jobban megértik a dolgokat és hogyha, mint ahogy az gyakran történik, nem fejezhetik be tanulmányaikat, legalább értékes, praktikus ismeretek birtokában maradnak, melyek többet érnek, mint az az ismeret, melyet egy határozatlan és elvont tanítás nyújt.

Rabelais nevelése jobban előkészít az életre, mint Montaignéé, ki azt akarja, hogy tanítványa könnyen, fáradság nélkül jusson ismeretekhez. Montaigne nevelése mellett könnyen visszariad a tanítvány a nagy feladatoktól, önzővé lesz. Rabelais-é önzetlen, embertársain segíteni kész. Rousseau túlságos kevés jelentőséget tulajdonít a könyvtudásnak. Szerinte egy okos tanító és a természet elegendők arra, hogy a tanítvány lelkét műveljék. A vallási fogalmakkal csak későbbi korban akarja megismertetni. A magányban élő ember nehezen mond le álmai megvalósításáról, szorosan ragaszkodik eszméihez. A tudatlanság és a góg meggyőzése a legnehezebb. Még világos tények sem ingathatják meg nézeteiben, melyeket a történelem és a moralisták tanításainak figyelembe vétele nélkül alkotott magának az emberekre és az életre vonatkozólag. Az élet mindig rációfolt Rousseau tanítványaira; Rabelais és Locke tanítványai ellenben az élet változatos körülményei közepette mindig megállták helyüket.

Ami a Rabelais-féle nevelési program főbb hiányait illeti, első sorban mindjárt feltűnik rajta, hogy nem határozza meg a nevelés kezdetének az idejét. Nem tesz továbbá különbséget az u. n. études secondaires és az études supérieures, a középiskolai és a felsőbb tanulmányok közt.

Túlsok ismeretet követel. Sainte Beuve szerint ezen tanterv inkább egy óriásnak való, mint egy embernek. Montaigne, a Port-Royali tanítók jobban felismerték a tanítás szükségleteit és határait.

Az erkölcsi nevelés kérdésével nem foglalkozik. A nevelő feladata nála az oktatásra szorítkozik. A fegyelmezés nehéz munkája nem járul Pantagrúel nevelőjére. Tanítványa mindvégig engedelmes, jó, szolgálatkész, anélkül, hogy mestere részéről a legcsekélyebb kényszerre is volna szükség. Eszünkbe jut itt Rousseau Emilje, kit azonban óvatosabb mestere, a gyermek eredeti jó természete dacára, féltve őriz a rossz hatásoktól. Látnivaló, hogy Rabelais a középkori szigorú fegyelmezéssel szemben túlságosan ideális képet rajzol, melynek utopisztikus volta nem téveszthet meg és nem küszöbölheti ki az oktatás mellől a fegyelmezést, mint az erkölcsi jellemképzés direkt eszközét.

A családi nevelésről sem emlékszik meg. Ezt szerzetesi volta

magyarázza egyfelől, másfelől pedig az a körülmény, hogy a nevelés kezdetének ideje nála már egy későbbi korba esik, mint a családi nevelés közönséges ideje.

A modern pædagogia pótolta Rabelais programjának e hiányait és kellő méltánylásban részesítette az általa felállított jeles irányelveket, melyek bámulattal töltenek el a világias szerzetes iránt, ki annyira képes volt függetleníteni magát kora felfogásától s ki a korabeli neveléstől csak a jót vette át, amit az nyújtott.

BARLA SZABÓ TITUS.

AZ ÚJ OLASZ NÉPISKOLAI TÖRVÉNY.

Késhegyig menő harcok folytak az olasz sajtóban, míg annyira került a dolog, hogy III. Viktor Emánuel «Isten kegyelméből és a nemzet akaratából Olaszország királya» 1904. évi július 8-án szentesítette a törvényt, mely végre-valahára egyelőre rendezte az elemi iskolák és tanítói fizetések régóta vajdó ügyét.

Az új törvény 30 cikkelyből áll. 19 cikkely az iskolakötelezettséggel és általában az elemi oktatás rendezésével foglalkozik, a 20—30. cikkelyek pedig a tanítók fizetésével, hatodéves pótlékaival és szolgálati viszonyaival. Főbb intézkedéseit a következőkben ismertetjük meg. Az iskolakötelezettséget a 12-ik életévig terjeszti ki. Elrendeli, hogy a tankötelesek névsorát össze kell állítani és az iskolai év megnyitása előtt egy hónapig ki kell függeszteni a községházán. Mikor megnyílik az iskola, a községi előljáró értesíti a meg nem jelent tankötelesek szüleit vagy gyámjait, megidézeti őket, hogy meggyőződjék arról, vajjon hanyagságról, vagy szegénységről van-e szó; az előbbi esetben megintti őket és alkalmazza reájuk az 1877. évi jul. 15-iki törvényben kiszabott büntetési fokozatokat; utóbbi esetben pedig intézkedik arról, hogy a szegénysorsú gyermekek ruhával, könyvvel, ebédrel elláttassanak, miként arról a 4-ik cikkely gondoskodik. Időközben a tanítók és igazgatók is értesítik a hanyag gyermekek szüleit vagy gyámjait. Ha postán küldik az értesítést, portomentes a levél. A községeket felhatalmazza az új törvény arra, hogy költségvetésükben gondoskodjanak oly alapról, melyből a szegény családok gyermekeit ebédrel, ruhával, könyvekkel és egyéb taneszközökkel elláthatják, ha ugyan valamely jótékony célú intézmény nem gondoskodik arról. Az olyan községekben, ahol az alsó, fiú- és leányosztályok csak két tanítóra vannak bízva, az egyik az I. vegyes osztályt vezete, a másik pedig a II. és III. szintén vegyes osztályt. A növendékeket nemök szerint csak abban az esetben kell elkülöníteni, ha a fiúk és leányok száma akkora, hogy párhuzamos